

Naujausi nacionalinių teisės aktų pakeitimai, susiję su pažeidžiamumu

Nuostatas dėl pažeidžiamų prieglobsčio prašytojų Lietuvoje įtvirtina:

- 2004 m. balandžio 29 d. įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (toliau – UTP);
- Lietuvos Respublikos (toliau – LR) vidaus reikalų ministro 2016 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 1V-131 patvirtintas „Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašas“ (Prieglobsčio suteikimo tvarka);
- Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie LR vidaus reikalų ministerijos 2011 m. rugsėjo 30 d. vado įsakymu Nr. 4-796 patvirtinti „Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Užsieniečių registracijos centro nuostatai“ (toliau – Užsieniečių registracijos centro nuostatai);
- LR Vidaus reikalų ministro 2007 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 1V-340 patvirtintas „Laikinojo užsieniečių apgyvendinimo Užsieniečių registracijos centre sąlygų ir tvarkos aprašas“ (toliau – Apgyvendinimo URC tvarka);
- VSAT prie LR VRM Užsieniečių registracijos centro vado 2010 m. birželio 16 d. įsakymu Nr. 3K-98 patvirtintas „Informacinis lapas į Užsieniečių registracijos centrą atvykusiems ar pristatytiems bei apgyvendintiems užsieniečiams“ (toliau – Informacinis lapas);
- VSAT prie LR VRM Užsieniečių registracijos centro vado 2010 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 3K-36 patvirtintas „Prieglobsčio prašytojų, turinčių ypatingų poreikių, identifikavimo, apgyvendinimo bei pagalbos jiems teikimo Užsieniečių registracijos centre tvarkos aprašas“;
- VSAT prie LR VRM Užsieniečių registracijos centro vado 2009 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. 3K-11 patvirtintas „Laikinojo užsieniečių apgyvendinimo Užsieniečių registracijos centre tvarkos aprašas“;
- LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 18 d. įsakymu Nr. A1-234 patvirtinti „Pabėgėlių priėmimo centro nuostatai“ (toliau – Centro nuostatai) (nelydimų nepilnamečių nuostatos);
- Pabėgėlių priėmimo centro direktoriaus 2013 m. vasario 1 d. įsakymu Nr. VK-19 patvirtintos „Pabėgėlių priėmimo centro vidaus tvarkos taisyklės“ (toliau – Centro taisyklės) (nelydimų nepilnamečių nuostatos);
- LR vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. vasario 2 d. įsakymas Nr. 1V-31/A1-28 dėl nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre taisyklių patvirtinimo (toliau – Nelydimų nepilnamečių apgyvendinimo taisyklės) (nelydimų nepilnamečių nuostatos).

2015 m. gruodžio 1 d. įsigaliojo UTPĮ pakeitimai, tarp jų ir nuostatos, su pažeidžiamumu. 2016 m. vasario 26 d. įsigaliojo „Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas LR vidaus reikalų ministro 2016 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. 1V-131, kuriuo netekusiu galios pripažintas LR vidaus reikalų ministro 2004 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. 1V-361 „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir jų vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ su visais pakeitimais ir papildymais. Toliau pateikiama šių dviejų teisės aktų nuostatų, susijusių su pažeidžiamumu, įskaitant reguliavimo naujoves, apžvalga.

Įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“

Pažeidžiamo asmens sąvoka

UTPĮ apibrėžia **pažeidžiamumo sąvoką** 2 str. 18²p., kuris numato, kad **pažeidžiamas asmuo** – asmuo, turintis specialiųjų poreikių (pavyzdžiui, nepilnametis, neįgalusis, vyresnis negu 75 metų amžiaus asmuo, nėščia moteris, vieniši tėvas ar motina, auginantys nepilnamečių vaikų, psichikos sutrikimų turintis asmuo, prekybos žmonėmis auka arba asmuo, kuris buvo kankintas, išprievartautas ar patyrė kitokį sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą). Taip pat pateikiama **nelydimo nepilnamečio** sąvoka – nepilnametis užsienietis, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų arba kuris, atvykęs į Lietuvos Respubliką, liko be jų tol, kol tie asmenys pradeda juo veiksmingai rūpintis (2 str. 16 d.).

Čia reikia atkreipti dėmesį, kad URC ir PPC nevienodai aiškina pažeidžiamų asmenų sąvokas. Remiantis URC pažeidžiamų asmenų aprašo 4 punktu, pažeidžiamais asmenimis yra: *neįgalieji, senyvo amžiaus žmonės, nėščiosios, vieniši tėvai, turintys mažamečių vaikų, asmenys, kurie buvo kankinti, išprievartauti, ar patyrė kitokių formų sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą*. PPC pažeidžiamais asmenimis pripažįstami *nelydimi nepilnamečiai, nėščios moterys, vieniši tėvai, turintys mažamečių vaikų, neįgalieji; asmenys, patyrę kankinimus, asmenys su psichikos sutrikimais; asmenys, turintys sveikatos sutrikimų, sąlygojančių ilgalaikį nedarbingumą arba kai dėl ligos, traumos, sužalojimo, įgimtų arba vaikystėje įgytų sveikatos sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio sumažėja asmens galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti ir reikia nuolatinės kitų asmenų priežiūros, pagalbos, pensinio amžiaus asmenys* (PPC pažeidžiamų asmenų aprašas 3 punktas). Akivaizdu, kad PPC taikomas pažeidžiamų asmenų sąrašas yra orientuotas į prieglobstį gavusio asmens integracijos į Lietuvos visuomenę skatinimą bei pasižymi didesniu lankstumu, nes leidžia pripažinti bet kurį asmenį, kurio galimybės **ugdytis, dalyvauti ir veikti** yra apribotos dėl fizinių ar aplinkos veiksnių.

Procedūriniai aspektai

- Valstybės institucijos ar įstaigos, kuriai pateiktas užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį, įgaliotas valstybės tarnautojas **apklausia prieglobsčio prašytoją** ir, remdamasis pateiktais dokumentais ir surinkta informacija, įvertina, ar prieglobsčio prašytojas turi **specialiųjų poreikių** (69 str. 1 d. 4 p.).
- Priimant sprendimus pagal Įstatymo nuostatas, atsižvelgiama į **geriausius vaiko ir pažeidžiamų asmenų interesus** (67 str. 3 d.).

- Numatyta **prieglobsčio prašytojų teisė** priskyrus pažeidžiamiesiems asmenims, naudotis jų specialiuosius poreikius atitinkančiomis priėmimo sąlygomis (71 str. 1 d. 10 p.0.)
- Migracijos departamento sprendimu pažeidžiami asmenys ir jų šeimos nariai gali būti apgyvendinti kitose **jų specialiuosius poreikius atitinkančiose apgyvendinimo vietose**, kurias administruoja su prieglobsčio prašytojais dirbančios nevyriausybinės organizacijos (79 str. 5 d.).
- Pažeidžiamiesiems asmenims Migracijos departamento sprendimu, kai tai įmanoma, **leidžiama apsigyventi** su teisėta Lietuvos Respublikos teritorijoje esančiu pilnamečiu artimuoju giminaičiu arba atstovu (79 str. 5 d.).
- Kai nagrinėjant prašymą suteikti prieglobstį iš esmės nustatoma, kad **medicininės apžiūros** rezultatai gali patvirtinti arba paneigti prieglobsčio prašytojo pateiktus duomenis, kurie gali turėti esminės įtakos nustatant, ar prieglobsčio prašytojas atitinka pabėgėlio statuso ar papildomos apsaugos suteikimui nustatytus kriterijus, Migracijos departamentas organizuoja ir apmoka prieglobsčio prašytojo medicininės apžiūros atlikimą. Medicininė apžiūra gali būti atliekama tik prieglobsčio prašytojo sutikimu. Kai medicininė apžiūra neatliekama, prieglobsčio prašytojas gali tokią apžiūrą atlikti savo iniciatyva ir lėšomis. (82¹ str.).
- Prieglobsčio prašymų nagrinėjimo iš esmės **skubos tvarka netaikoma** nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams ir prieglobsčio prašytojams, kurie buvo kankinti, išprievartauti ar patyrė kitokį sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą (76 str. 7 d.).
- **Prieglobsčio prašymo nenagrinėjimo procedūra netaikoma** pažeidžiamiesiems asmenims, taip pat nustačius kitą Europos Sąjungos valstybę narę, atsakingą už prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimą (77 str. 3. d).

Garantijos nelydimiems nepilnamečiams

Įstatymas numato **garantijas nelydimiems nepilnamečiams** (32 str.), kurios taikomos nepriklausomai nuo to, ar nepilnametis yra prieglobsčio prašytojas, ar nėra pateikęs prieglobsčio prašymo:

- 1) nedelsiant skiriamas atstovas (32 str. 1 d.);
- 2) apklausiant nepilnamečių turi dalyvauti jo atstovas ar teisėtas atstovas ir užtikinama jo teisė į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą (82 str. 1 d.);
- 3) aprūpinama nemokama gyvenamąja patalpa bei išlaikymu (32 str. 2 d.) (nelydimi nepilnamečiai apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre (32 str. 5 d.) arba gali būti apgyvendinami pas pilnamečius giminaičius, atstovą arba Pabėgėlių priėmimo centre, jeigu jo atstovas tam neprieštarauja. Sprendžiant dėl nelydimo nepilnamečio apgyvendinimo, atsižvelgiama į nepilnamečio nuomonę pagal jo amžių ir brandą (79 str. 4 d.).
- 4) leidžiama mokytis bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose (32 str. 2 d.);
- 5) nemokamai teikiama būtinoji medicinos pagalba (32 str. 2 d.);
- 6) nemokamai teikiamos socialinės paslaugos (32 str. 2 d.);
- 7) leidžiama naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba (32 str. 2 d., 82 str. 1 d.);

- 8) leidžiama susisiekti su Lietuvos Respublikos nevyriausybinė ar tarptautinių organizacijų atstovais (32 str. 2 d.);
- 9) užtikrinama šeimos narių paieška (32 str. 3 d.).

Pažeidžiamiesiems asmenims ir šeimoms su nepilnamečiais taikomos garantijos **sulaikymo atveju**, jie gali būti sulaikomi tik ypatingu atveju atsižvelgiant į geriausias jų interesus (114 str. 4 d.).

Prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir panaikinimo tvarkos aprašas

Įtvirtinta specialių procedūrinių garantijų sąvoka.

Specialiosios procedūrinės garantijos – priemonės, skirtos sudaryti sąlygas prieglobsčio prašytojui, kuris yra pažeidžiamas asmuo, (toliau – pažeidžiamas prieglobsčio prašytojas) efektyviai naudotis įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ ir Apraše nustatytais teisėmis ir vykdyti šiuose teisės aktuose nustatytas pareigas, kiek tai susiję su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo procedūra (2.8 p.).

Nustatytos naujos pareigos prašymą suteikti prieglobstį priimančiai institucijai.

- Prašymą suteikti prieglobstį priimančios institucijos įgaliotas valstybės tarnautojas atlieka prieglobsčio prašytojo **pažeidžiamumo pirminį įvertinimą** ir užpildo Prieglobsčio prašytojo pažeidžiamumo pirminio įvertinimo formą (toliau – pažeidžiamumo įvertinimo forma) (22.11 p.).
- Veiksmai, susiję su nepilnamečiu prieglobsčio prašytoju, atliekami dalyvaujant **bent vienam iš jo tėvų** (įtėvių) arba kitam teisėtam atstovui, su kuriuo nepilnametis prieglobsčio prašytojas atvyko į Lietuvos Respubliką (25 p.).
- Veiksmai, susiję su nelydimu nepilnamečiu prieglobsčio prašytoju, atliekami dalyvaujant **įgaliotam atstovui** bei **vaikų teisių apsaugos institucijos atstovui**. Vaikų teisių apsaugos institucijos atstovą kviečia prašymą suteikti prieglobstį priėmusi institucija (26 p.).
- Nustačiusi, kad gali būti taikomi įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 113 straipsnio 4 dalyje nustatyti užsieniečių **sulaikymo pagrindai**, prašymą suteikti prieglobstį priėmusi institucija, **atsižvelgusi** į prieglobsčio prašytojo **pažeidžiamumo pirminio įvertinimo** rezultatus ir įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 114 straipsnio 4 dalį, **nedelsdama**, per 48 valandas nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo momento, kreipiasi į apylinkės teismą su teikimu **sulaikyti** prieglobsčio prašytoją Užsieniečių registracijos centre arba skirti jam **alternatyvią sulaikymui priemonę**. Teismo sprendimą dėl prieglobsčio prašytojo sulaikymo, atsisakymo jį sulaikyti arba dėl alternatyvios sulaikymui priemonės taikymo prašymą suteikti prieglobstį priėmusi institucija **nedelsdama** elektroninio ryšio priemone **perduoda Migracijos departamentui** (27 p.).
- Jeigu prieglobsčio prašytojas Migracijos departamento sprendimu apgyvendinamas Užsieniečių registracijos centre, kitoje apgyvendinimo vietoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka, kaip nustatyta įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 79 straipsnio 2 dalyje, arba apgyvendinimo vietoje, kurią administruoja su prieglobsčio prašytojais dirbanti nevyriausybinė organizacija, kaip

nustatyta to paties straipsnio 5 dalyje, jo **nuvykimą į apgyvendinimo vietą organizuoja**, o prireikus skiria prieglobsčio prašytojui palydą, prašymą suteikti prieglobstį priėmusi institucija (52 p.).

- Migracijos departamentas, nusprendęs paskirti atlikti prieglobsčio prašytojo **medicininę apžiūrą**, kreipiasi į Valstybinės teismo medicinos tarnybos teritorinį padalinį, aptarnaujantį teritoriją, kurioje prieglobsčio prašytojas gyvena, yra apgyvendintas arba sulaikytas, asmens teismo medicininei apžiūrai atlikti ir išvadai dėl sužalojimų, jų padarymo priemonių, būdo ir laiko pateikti. **Užsieniečių registracijos centras**, jeigu prieglobsčio prašytojas jame apgyvendintas arba sulaikytas, Migracijos departamento pavedimu **organizuoja** prieglobsčio prašytojo **nuvykimą** į Valstybinės teismo medicinos tarnybos teritorinį padalinį. Prireikus Užsieniečių registracijos centras nuveža prieglobsčio prašytoją į Valstybinės teismo medicinos tarnybos teritorinį padalinį ir (arba) skiria jam palydą. Prieglobsčio prašytojo, kuris nėra apgyvendintas arba sulaikytas Užsieniečių registracijos centre, **nuvykimą** į Valstybinės teismo medicinos tarnybos teritorinį padalinį Migracijos departamento pavedimu **organizuoja AVPK** (112 p.).

Įtvirtintos naujos Migracijos departamento funkcijos.

- Įgalioto Migracijos departamento skyriaus vadovas ar kitas įgaliotas valstybės tarnautojas, gavęs iš prašymą suteikti prieglobstį priėmusios institucijos dokumentus, atsižvelgdamas į pažeidžiamumo įvertinimo formą, nustato pažeidžiamam prieglobsčio prašytojui **specialiąsias procedūrines garantijas**, užpildo **Specialiųjų procedūrinių garantijų nustatymo formą** (toliau – specialiųjų procedūrinių garantijų forma) ir paskiria prašymą suteikti prieglobstį nagrinėti įgaliotam Migracijos departamento valstybės tarnautojui (33 p.).
- Migracijos departamentui iš Užsieniečių registracijos centro arba Pabėgėlių priėmimo centro gavus **kompleksinio prieglobsčio prašytojo pažeidžiamumo įvertinimo išvadą**, kuri parengiama dalyvaujant socialiniam darbuotojui, medicinos gydytojui bei psichologui ir apima *inter alia* prieglobsčio prašytojo socialinių įgūdžių, sveikatos būklės bei psichologinės būsenos įvertinimą, įgalioto Migracijos departamento skyriaus vadovas ar kitas įgaliotas valstybės tarnautojas gali **iš naujo įvertinti specialiųjų procedūrinių garantijų poreikį** prieglobsčio prašytojui ir užpildyti specialiųjų procedūrinių garantijų formą (34 p.).
- Atlikdami Apraše nustatytas procedūras, Migracijos departamento valstybės tarnautojai **užtikrina** specialiųjų procedūrinių garantijų formoje **nustatytų garantijų laikymąsi** (34 p.).
- Kartu su **sprendimu dėl prieglobsčio prašytojo apgyvendinimo** Migracijos departamentas valstybės institucijai ar įstaigai, kurioje prieglobsčio prašytojas apgyvendintas, elektroninio ryšio priemonėmis perduoda **prieglobsčio prašytojo pažeidžiamumo pirminio įvertinimo formos** kopiją (54 p.).
- Pasirenkant bendravimo su prieglobsčio prašytoju būdą, **atsižvelgiama inter alia** į jo kultūrinę kilmę, lytį, seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę ir pažeidžiamumą. Su **nepilnamečiu** prieglobsčio prašytoju apklausos metu bendraujama jo amžių ir brandą atitinkančiu būdu. Jeigu yra požymių, kad klausimai sukelia prieglobsčio prašytojui skausmą

arba emocinį diskomfortą, įgaliotas Migracijos departamento valstybės tarnautojas turi **nutraukti apklausą, padaryti pertrauką** arba **nukelti apklausą vėlesniam laikui** (99.1 p.).

- Atlikęs **pažeidžiamo prieglobsčio prašytojo apklausą**, įgaliotas Migracijos departamento valstybės tarnautojas užpildo **pažeidžiamumo įvertinimo formą**, kuria remdamasis įgalioto Migracijos departamento skyriaus vadovas ar kitas įgaliotas valstybės tarnautojas gali **iš naujo įvertinti specialiųjų procedūrinių garantijų poreikį** prieglobsčio prašytojui ir užpildyti specialiųjų procedūrinių garantijų formą (99.1 p.).
- Esant rimtam pagrindui manyti, kad medicininės apžiūros rezultatai gali patvirtinti arba paneigti prieglobsčio prašytojo pateiktus duomenis apie tai, kad praeityje jis buvo persekiojamas Migracijos departamentas gali įpareigoti prieglobsčio prašytoją atlikti **medicininę apžiūrą** (110 p.).
- Gavęs išvadas dėl pilnametystės ar nepilnametystės, šeimos ryšių ir (arba) sužalojimų, jų padarymo priemonių, būdo ir laiko, įgaliotas Migracijos departamento valstybės tarnautojas prideda jas prie prieglobsčio prašytojo asmens bylos ir užpildo **pažeidžiamumo įvertinimo formą**, kuria remdamasis įgalioto Migracijos departamento skyriaus vadovas ar kitas įgaliotas valstybės tarnautojas gali **iš naujo įvertinti specialiųjų procedūrinių garantijų poreikį** prieglobsčio prašytojui ir užpildyti specialiųjų procedūrinių garantijų formą (114 p.).
- **Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų** pateiktų prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimui suteikiama **pirmenybė** prieš kitus nagrinėjamus prašymus suteikti prieglobstį (118 p.).
- Priėmęs sprendimą suteikti pabėgėlio statusą arba papildomą apsaugą Migracijos departamentas apie tai nedelsdamas raštu informuoja **Pabėgėlių priėmimo centrą**. **Pabėgėlių priėmimo centro prašymu** Migracijos departamentas taip pat pateikia prieglobstį gavusio užsieniečio prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu surinktą **informaciją**, jeigu tai gali padėti pasirinkti **veiksmingiausias** tokio užsieniečio integravimosi į Lietuvos visuomenę priemones (127 p.).